

Зінаїда Гінтерс

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ДЕНИСА КОРЕНЦЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ ОСВІТІ МОЛОДІ (ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТ.)

В опублікованих працях із проблем просвітньо-економічних процесів на західноукраїнських землях кінця ХІХ – початку ХХ ст. чимало уваги приділено педагогічній, науковій, громадсько-економічній та культурно-просвітницькій діяльності українських кооператорів і педагогів.

Освітні процеси на західноукраїнських землях кінця ХІХ – початку ХХ століть вивчали М. Грушевський, І. Крип'якевич, В. Левицький, С. Смаль-Стоцький, О. Терлецький, С. Томашівський, І. Франко та багато інших учених. На сторінках часописів друкувалися теоретико-методичні та практичні розробки, у яких був використаний досвід європейської педагогічної думки з проблем кооперації, комерції, підприємництва, фахової освіти та їх значення для господарського життя народу.

Метою нашої статті є розгляд педагогічних ідей Дениса Коренця (1875-1946) щодо розвитку фахової освіти, кооперативного виховання української молоді, організації ступеневого торгово-економічного шкільництва, його практичних порад щодо професійної орієнтації молоді та актуальність їх використання з метою удосконалення змісту, форм і методів економічної освіти у сучасних умовах.

Денис Коренець успішно поєднував учительську працю із діяльністю у ділянці фахового шкільництва. Як директор єдиної на той час (1917 р.) української торговельної школи Товариства «Просвіта», він доклав значних зусиль щодо її реорганізації, змінив, зокрема, навчальні плани, розробив систему позашкільної торговельної практики та ін. Ця школа у 1924 р. отримала статус трирічного навчального закладу середнього типу. Великою заслугою Д. Коренця стало заснування у Львові так званої Високої економічної школи, яка готувала фахівців для роботи в українській кооперації.

Вивчення педагогічної спадщини Дениса Коренця свідчить, що ідея безперервної освіти є однією з провідних у його освітній діяльності. Зокрема, у «Пораднику для самоосвітніх гуртків», у підготовці якого він брав безпосередню участь, наголошується: «...доцільна освітньо-виховна праця повинна тривати ціле життя, щоб

розвивати розумові сили і духовні здатності людини аж до смерті. ... Не повинно бути в житті людини перерви, коли вона перестає вчитися, а вже ніяким чином тоді, коли вона молода, коли має запал, рветься до героїських подвигів та цікавиться культурними та суспільними питаннями» [14, 6].

На думку Дениса Коренця, у системі безперервної освіти особливе місце має посідати ступенева професійна освіта. «Наше торговельно-кооперативне шкільництво повинно мати три ступені шкіл, а саме: нижчу крамарську – річну; середню – 4-річну гімназію, причому четвертий рік був би курсом кооперативної спеціалізації; і вищу – 2-річний економічно-кооперативний інститут», – пише він у праці «Організація торговельно-кооперативного шкільництва» [5, 104].

У праці «Реформа фахового шкільництва в Польщі» педагог висловлює глибоку впевненість, що українські фахові школи будуть різних ступенів: нижчі на базі – чотирирічних; середні, гімназійні – на базі 6-ти і 7-річних народних шкіл; ліцеї – на базі середніх загальноосвітніх гімназій, вищі фахові школи. «То ж перед нами стоїть велике завдання розбудови фахового шкільництва різних видів і ступенів відповідно до потреб нашого народу. Треба, щоб народ зрозумів, що фахова школа – це не остання пристань для менш здібної або малозабезпеченої молоді, а й життєва школа, яка дасть нам продуктивних робітників на різних ділянках праці» [7; 23].

У таких працях, як «За фахову школу», «Організація торговельно-кооперативного шкільництва», «Кілька слів вияснення в справі нашої Торговельної школи», «Нові типи торговельних шкіл і їх значення для нас», «Рідна школа та реформи шкільництва», «Українська торговельно-кооперативна школа в 1933-34 рр.», «Фахові школи», «Чи ми дійсно відчуваємо потребу фахових шкіл» та ін. Д. Коренець досліджує зарубіжні моделі ступеневої торговельно-кооперативної освіти, аналізує економічні, соціально-культурні, демографічні чинники і напрямки їх розвитку.

На підставі статистичних даних він ґрунтовно доводить, що внесок знань у вдосконалення нових технологій виробництва був найбільш

ефективним видом підвищення продуктивності праці, що, в свою чергу, суттєво позначилося на матеріальному і духовному піднесенні народів країн Заходу. На основі цього, він висуває ідею динамізму розвитку фахової ступеневої освіти і наголошує, що «...нам не тільки не можна втрачати надбаних здобутків, а треба йти далі вперед, вперто, великими кроками» [8; 11].

Динамізм розвитку ступеневої торговельно-кооперативної освіти, вважав вчений, може відбуватися за таких умов: інтеграції й диференціації навчання; максимальної професійної спрямованості навчання; системи спрощеного вступу до навчальних закладів різних рівнів і ступенів; акцентуації програм на практичному навчанні; фахової підготовки викладацького складу, який повинен мати не лише теоретичні знання, а й достатній практичний досвід.

Проектування і впровадження Д. Коренцем різнорівневої системи підготовки фахівців торговельно-кооперативного профілю зустрічало спротив, на жаль, не лише офіційної влади, але й певне нерозуміння українських верств населення, про що він з сумом писав: «На наших очах відбувається в Польщі перебудова й розбудова шкільництва усіх ступенів і родів. Повстають нові виховні установи для найменшої дітвори, тобто дошкілля й захоронки, ведені окремо для тої мети підготовленими вихователями. На нових основах перебудовано народну та середню школу, утворено найрізноманітніші нижчі, середні і вищі фахові школи». І далі: «Дещо зроблено також і в нас у цьому напрямі, але цього мало. ... Наші школи зовсім не такі повні, як повинні бути, бо наш загал недооцінює-таки важливості шкільної науки. Тому ведімо енергійну пропаганду, щоб родичі давали дітей до українських шкіл, передусім до закладів «Рідної школи» [6, 133].

Провідна ідея педагогічних поглядів Дениса Коренця про пріоритетну роль фахової ступеневої освіти, зокрема торговельно-кооперативної, є актуальною і в сучасних умовах розвитку українського суспільства, оскільки спрямована на відродження інтелектуального потенціалу народу, зміцнення державності України.

Особливу педагогічну цінність становить його підхід щодо послідовного зв'язку ступеневої професійної освіти особистості з принципом природовідповідності. У працях «Що робити з дітьми», «Чи ми дійсно відчуваємо потребу фахових шкіл» педагог аналізує ситуацію, яка шкодить фаховій освіті особистості, тому що часто дітей, здібних до практичної діяльності, віддають до загальноосвітніх гімназій, ліцеїв, керуючись лише показним престижем, волею батьків, а не природною обдарованістю дитини. У дитини, яка не вільна у власному виборі, зникає бажання до пізнання, з'являється апатія до навчан-

ня, вона стає індиферентом. Щоб уникнути цього й не калічити душу дитини, треба навчати її відповідно до природних здібностей, таланту. «А чого дитину вчити, то знову ж залежить від таланту й бажання дитини. Є діти, що більше схильні до книжної науки, а є інші діти, що більше надаються до практичної науки... Тому вчасно пізнати, довідатися, до чого саме дитина надається, є справою дуже важливою для її майбутнього. На це не треба шкодувати ні коштів, ні праці. Як щось важливе починаємо, то треба добре обдумати, що робити, тим більше, що тут про рідних дітей йдеться» [12, 150-151].

Подвижник фахової освіти Д. Коренець робить такий висновок: «То ж нехай до загальноосвітніх шкіл ідуть ті, що мають хист і справжнє бажання до теоретичної науки, ті, що зможуть своє навчання продовжувати. Зате молодь з практичними нахилами, бажанням до творчої реальної праці та з духом підприємництва нехай іде до фахових шкіл» [11, 4]. З цією метою він закликає, де лише можливо, створювати «порадні для вибору звання», організувати професійну орієнтацію молоді, різні види консультацій і знаходить підтримку серед найбільш передових освітян краю.

Враховуючи такі реальні потреби, 4 лютого 1932 р. у Львові був відкритий заклад професійної орієнтації шкільної молоді «Українська порада з вибору звання» як наукова комісія в Українському Педагогічному Товаристві «Рідна школа». Ідея заснування професійної консультації виникла 1930 р. на одному із засідань «Українського Технічного Товариства» (УТТ), проте вагомий внесок щодо її організації і функціонування зробив Д. Коренець.

З питань організації і підготовки поради при УТТ було засновано організаційний психотехнічний комітет, який знайомив широкі кола українського громадянства «з наукою і працею можливої консультації з вибору звання через організацію пропаганди в пресі («Діло», «Жіноча доля», «Новий Час», «Торгівля і Промисл», «Рідна школа», календарі і збірки «Просвіти»); проводив цикли публічних лекцій з професійної орієнтації, прикладної психології, суспільної економії та гігієни, написання і виголошення рефератів у «Технічному Товаристві», гуртках «Рідної школи», товаристві «Зоря» і на з'їзді Українських інженерів. Конгрес представників цих інституцій ухвалив резолюцію такого змісту: «Конгрес вважає корисним і необхідним заснування психотехнічної професійної консультації у Львові, звертаючись до членів своїх організацій, усіх працівників на психотехнічному полі підтримати активною працею цю установу» [17, 241].

У справі матеріального і технічного забезпечення діяльності професійної орієнтаційної уста-

нови організаційний комітет налагодив контакти з польською та єврейською професійними консультаціями у Львові, а також із зарубіжними – Психотехнічним інститутом у Відні, Психотехнічною академією у Празі й Центром чехословацької професійної консультації у Празі, у яких запозичив статuti, інструкції, тестові матеріали, необхідні для психотехнічної професійної консультації.

Перед новоствореною організацією ставилося завдання «скеровувати молодь до вибору такого звання, яке найкраще відповідає вродженим здібностям кожної людини. Свої поради ґрунтувати на основі пізнання душевних (психічних) і тілесних (фізичних) прикмет кожної людини, яка побажає одержати таку пораду. Прагнути по можливості придбати якнайбільше матеріалів щодо організації психофізичних дослідів та інформативного матеріалу з обсягу шкільництва і пов'язаних з цим економічних справ, щоб якнайповніше служити українській молоді порадами про вибір звання та інформаціями про професійні школи» [16, 282]. Професійне консультування здійснювалося в окремих секціях: психотехнічній, економічно-статистичній, фахового шкільництва, в одній із яких – секції фахового шкільництва – працював Денис Коренець.

При секції було організоване «Бюро посередництва місць науки і праці для ремісничих і торговельних практикантів» – інформаційно-координуючий центр для учнів ремісничих установ і торговельних практикантів. Тут акумулювався інформаційний матеріал про різні ремісничо-промислові і торговельні фірми, які послуговувалися працею практикантів, налагоджувались контакти для скерування кандидатів на практичне навчання. Проте більшість ремісників і купців не оцінила велику потребу таких бюро: господарська скрута та висока оплата утруднювали прийом нових учнів. Для виходу з такого становища члени секції досягли домовленості з «Народною Торгівлею» про прийом на навчання торговельних практикантів тільки через центр професійної консультації. Зв'язки з приватними крамницями здійснювалися через реєстрацію в Союзі українських купців. Було налагоджено співпрацю секції фахового шкільництва з Міщанським братством, «Зорею», Ремісничою бурсою, товариством «Праця», всього – з 42-ма ремісничими, промисловими, торговельними фірмами [15].

Важливе значення у педагогічній спадщині вченого приділено принципу виховуючого навчання. Услід за Й. Гербартом, який вважав, що не існує відокремлених процесів навчання і виховання, а є єдиний складний процес – «виховуюче навчання», Д. Коренець послідовно дотримувався цього ж принципу: школа має виховувати й учити. Виховуючи, повинна школа роз-

вивати такі прикмети характеру молоді, яких треба, аби людина була добрим громадянином. Научаючи, має школа дати учням засіб знання, який потрібний у практичному житті. «Державні народи, що по вольній волі організують своє шкільництво, дбають про те, яке їм потрібне виховання та навчання молоді, – недержавним народам не дозволяється такої організації, яка виховувала б сильне, рухливе суспільство. Державні народи зрозуміли також, між іншим, виховуюче значення кооперації та з давніх-давен заводять по школах кооперативи, щоб у них виховувати та навчати молодь» [1, 10].

На підставі аналізу теоретичної спадщини і практичної діяльності Д. Коренця можна узагальнити прийоми, засоби, шляхи здійснення ним виховуючого навчання.

По-перше, виховуюче навчання реалізується за допомогою змісту навчального матеріалу, змісту освіти, який повинен виховувати людину-громадянина. Головну мету навчально-виховного процесу він вбачав у тому, аби молодь «перейнялася кооперативним духом» [3]. «Адже кооперація виховує людину-громадянина, людину з характером, людину, яка гідно, без зайвої чи чванькуватої зверхності, без втрати власного «я», але й без припущення «я» свого співгромадянина стане двигуном, носієм та співучасником справжньої демократії у господарському і духовному житті народу». Тому, вважав учений, зміст виховуючого навчання лежить у площині трикутника, основою якого є загальна освіта, однією із сторін – виховання людини-громадянина, другою – виховання спеціаліста-техніка, кооператора-практика, який працюватиме кооператором-економістом чи пропагандистом, ревізором, інструктором. Отже, підготовка спеціаліста мала відбуватися у трьох напрямках: як громадянина, людини з високим загальноосвітнім, інтелектуальним і культурним рівнем та професіонала у відповідній галузі [13, 308]. Згідно з поглядами Д. Коренця, «свої школи виховують не тільки добрих бізнесменів, але й свідомих своїх народних обов'язків та з умовами нашого життя і його потребами ознайомилих народних робітників» [4, 6]. Ця думка залишається актуальною й у наш час.

По-друге, виховуюче навчання має здійснюватися за допомогою найбільш доцільних методів навчання. Найкращими методами, прийомами є, насамперед, ті, за допомогою яких готуються «люди рухливі, повні ініціативи, самостійності мислення, при тім наскрізь перейняті любов'ю до високої кооперативної мети – тільки вона зробить їх чесними і характерними» [9, 262].

Особливої ваги надавалося інформаційно-рецептивному, проблемному та логічному методам навчально-пізнавальної діяльності учнів. Якщо інформаційно-рецептивний метод дозволяє

економно використовувати час (особливо під час навчання на різноманітних курсах), то проблемний та логічний методи сприяють розвиваючому навчанню, творчому мисленню учнів.

Кожен метод має використовуватися індивідуально, всі елементи методу повинні систематично й органічно ґрунтуватися навколо живого центру – особистості дитини. Хороший метод – це той, який «...має на меті наблизити вчителя до дитини, створити психологічні можливості взаєморозуміння між дитиною і тим, хто вміє керувати її розвитком» [10, 50].

По-третє, повноцінним виховуюче навчання може бути завдяки ролі й місцю вчителя. Денис Коренець був глибоко переконаний, що учитель навіть проти своєї волі впливає позитивно або негативно на учня. У цьому аспекті провідною його думкою є така: як під час навчального процесу, так і в позаурочний час учитель усією своєю діяльністю повинен формувати й розвивати найкращі духовні якості дитини: доброту, совість, повагу до старших, милосердя та ін.

Сам Денис Коренець був взірцем учителя, що підтверджують архівні матеріали, різноманітна історико-педагогічна література, спогади його учнів. До прикладу, М. Терлецький, характеризуючи свого вчителя, писав: «В педагогіці і в школі найважливішим виховним чинником є особистість вчителя. Якщо учитель є людиною високоартистичного характеру, якщо не обмежується лише працею в школі, але є повновартісним членом свого суспільства, то це має надзвичайно великий вплив на учнів, а його приклад є найкращим життєвим прикладом і дороговказом. Таким вчителем був Д. Коренець» [2, 16].

Доходимо висновку, отже, що педагогічна спадщина Дениса Коренця багата не лише ідеями про розбудову українського економічного шкільництва, але й цінними думками, практичними порадами щодо організації професійної орієнтації молоді. Однак за умов відсутності державності не могли бути повністю реалізовані педагогічні ідеї Д. Коренця щодо формування змісту національної економічної освіти та запровадження ступеневої системи фахової освіти.

У нових соціально-економічних умовах незалежної України, коли відбувається процес встановлення ринкових відносин, провідні ідеї педагогічної спадщини Дениса Коренця можуть бути використані з метою удосконалення змісту, форм і методів економічної освіти; формування цілісної системи науково-методичного забезпечення та удосконалення управління економічними закладами; створення нормативно-правових документів щодо регламентації науково-методичної та навчально-виховної роботи в закладах економічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Домагайтеся улаштування кооперативів в школах // Господарсько-кооперативний часопис. – 1923. – Ч. 2. – С. 9-12.
2. Качор А. Денис Коренець. Начерк його життя та праці на тлі українського фахового шкільництва і сільсько-господарської кооперації в Західній Україні. – Вінніпег: Видання «Кооперативної Громади», 1955. – 69 с.
3. Коренець Д. 20-ліття нашої торговельно-кооперативної школи (5.X.1911 –5.X.1931) // Кооперативна республіка. – 1931. – Ч. 12. – С. 434-442.
4. Коренець Д. Нові типи торговельних шкіл і їх значіння для нас // Діло. – 1923. – Ч. 7. – С. 6.
5. Коренець Д. Організація торговельно-кооперативного шкільництва // Кооперативна республіка. – 1936. – Ч. 7-8. – С. 104-107.
6. Коренець Д. Помагаймо молоді добути освіту // Рідна школа. – 1937. – Ч. 10. – С. 133.
7. Коренець Д. Реформа фахового шкільництва в Польщі // Кооперативна республіка. – 1934. – Ч. 2. – С. 21-23.
8. Коренець Д. Сумний стан у Журавенщині // Господарсько-кооперативний часопис. – 1934. – Ч. 33. – С. 11.
9. Коренець Д. Торговельно-кооперативне шкільництво в Польщі // Кооперативна республіка. – Львів. – 1931. – Ч. 7-8. – С. 254-262.
10. Коренець Д. Уважливість до праці шкільної молоді // Рідна школа. – 1937. – Ч. 4. – С. 50-51.
11. Коренець Д. Чи ми дійсно відчуваємо потребу фахових шкіл // Господарсько-кооперативний часопис. – 1927. – Ч. 37. – С. 3-4.
12. Коренець Д. Що робити з дітьми // Рідна школа. – 1934. – Ч. 10. – С. 150-151.
13. Павликовський Ю. Становище та завдання інструкторів // Кооперативна республіка. – Львів. – 1937. – Ч. 5. – С. 308.
14. Порадник для самоосвітніх гуртків // науково-популярна бібліотека товариства «Просвіта». – Львів: Накладом фонду «Учітєся, брати мої», 1934. – Кн. 1(14). – 126 с.
15. Протоколи засідання секції професійних шкіл при головній управі професійної консультації з вибору професії у Львові в 1933-36 рр. – ЦДІА у Львові, ф. 206, оп. 1, од. зб. 77, арк. 2-6, 9-10, 18.
16. Професійна порада при Головній Управі Рідної школи // Рідна школа. – 1934. – Ч. 19. – С. 282.
17. Ющишин І. Новий культурно-суспільний почин // Шлях виховання і навчання. – 1932. – Кн. 4. – С. 240-242.